

ІНСТИТУТ ЛІТЕРАТУРИ
ІМ. Т. Г. ШЕВЧЕНКА
НАН УКРАЇНИ

* ПОДАРУНКОВА КЛАСИКА *

Гнат
ХОТКЕВИЧ

* * *

КАМІННА ДУША

ХАРКІВ
«ФОЛІО»
2025

АБИРОН

* * *

I

Уже давно нема Моїсея...

О, навіщо, навіщо він кидає нас?.. Поки він тут, поки він з нами — всі певні і всі спокійні. Всі знають, що не-далеко, серед них, пророк Божий, з котрим говорить сам Адонай і котрий без страху дивиться в лице Господа сил. Як дитина тішиться коло матері й вертає до своїх забавок, бо чує близько хранителя свого спокою, так Ізраїль, бачачи Моїсея серед сонму, стає певним, спокійним і вертає до своїх справ.

— А що, Моїсей нічого не говорив? — вставши ранком, питає сусід сусіда.

— Ні, нічого. Бодай я не чув, — відповідь йому той, вибираючи сліди снідання з бороди. — А що хіба?

— Та нічого... Я так собі. — І, помовчавши, додасть: — Бачив я вчора його на судилищі. Ей, великий муж!..

— О так, так! — киваючи багато разів головою, при-такне сусіда, і вони розійдуться спокійні, певні, що не стріне їх ніяка пригода, а чи й стріне, то є кому подумати й порятувати. Він усе знає, все вміє, бо йому помагає сам Господь.

Так!.. Великий він, Моїсей! Вдані словеса Господні во уста його, і премудрстю Бога опоясані чресла його. По слідах Божих ідуть стопи його, і мудрість Всевишнього на ньому. Очі його бачили висоту й силу Творця, і чуло грім глагола з небес вухо його. Божу борозну веде! Сіє Божий виноград, виноград найліпший, і нам дає пити з чаші бла-гості Господньої.

Де ж ти тепер? Сило, нащо кидаєш нас і робиш безси-лими? Вітре, пощо перестаєш обвівати лица наші, а сер-

цям даєш горіти на вогні наших страстей? Великий пророче!.. Невже ти не знаєш хитання Ізраїлевого і не вже не чуєш підбурюючих речей Корея з сонмом його, і Айнана, і брата, рідного брата мого Датана? О, затули вухо своє, Боже, на хулу їх і не клади меча помсти на безуміє їх! Дай їм час схаменутися, бо вони схаменуться, й пізнають сохрanyaюшого путь їх вдень і вночі, і падуть перед тим, хто тримає їх життя силою звука імені свого.

* * *

Так говорив у душі молодий Авірон і блукав неприкажно серед шатрів юдейських, напівсвідомо прислухаючися до гомону людей, перескакуючи через купи сміття й палицею відбиваючися від псів.

Уже давно отаборився Ізраїль тут, коло Синайської гори. Між шатрами вже стільки назбиралося різного бруду, що годі було пройти. То була розкіш псів і малих дітей. Вони, і ті й другі, як тільки блиснуло сонце, виповзали з своїх закутків і починали бабратися в тім смітті, шукаючи зогнилих останків їжі. А знайшовши, починали битися — діти з дітьми, пси з псами або перемішуючися; а той, хто подужав, з'їдав, сопучи та поглядаючи навколо — чи не хоче хто вирвати. Коли ж надходив час обіду, матері, пискливо верещачи, починали бігати по тих смітниках, знаходили своїх дітей, і часто можна було бачити, як яка-небудь розпатлана юдейка, призиваючи всі прокльони з небес, волокла двох дітей, мов кошенят, за шивороти, а третього підштурхувала спереду ногою.

А його нема! Нема того, хто все велить бути чистими, велить митися часто й далеко відносити сміття від шатрів. І жінки не дають собі труда відійти навіть кілька ступенів, а виливають усе тут же, одхиливши тільки поли. Коли ж хто пригадає їм накази Моїсея, вони тичуть тому в руки своє начиння й кричать:

— Неси сам, коли ти такий мудрий! Нехай несе, нехай несе, не перешкоджайте йому.

— Якби ти мав стільки дітей, як я, ти не хотів би навіть уночі встати для себе.

І здіймався крик, і галас, і хмара докорів. «А ми хіба знаємо? Може, завтра ж рушимо з цього місця і ніколи вже не розіб'ємо на нім своїх кушів вдруге».

...З тоскою блукав молодий Авірон між кущами, придивлявся до безладу, прислухався до гомону людей. А гомін цей, спочатку тихий і маловиразний, ставав все ясніший і ясніший з кожним днем, набирав сили й робився зухвалим: раби згубили господина, і душі їх здіймали бунт.

II

Головніше те, що ніхто не знає, коли він поверне.

Як прийшов Ізраїль сюди, до цієї гори, від Рафідина, в той же день Моїсей був на горі й говорив з Богом. Того давно вже не траплялося, певно, тому, що не було гори: все рівна та рівна пустиня, — звідки ж би мав говорити Бог? А тут така висока гора, — і Моїсей був на ній. І говорив з Богом. А як спустився вниз, то закликав усіх старшин і сивих мужів Ізраїля і так казав перед ними:

— Бачу я, бачу, що захиталася де в кім віра Божа. Чую я, чую, що хулу глаголять деякі вуста. А Ізраїль, маловірний, починає прислухатися до тої клевети вуст, і гасне ісповідання волі могутнього серед люду його. І навіть мене, котрого милостью своєю благословив Господь і покликав бути серединою між вами й собою, навіть мене починає дехто вже неохоче слухати, й кривитися на приказ мій, і ширити між сонмом неправду про мене. І бачать очі мої нещастя будучини вашої ради маловірства вашого. Бачать очі мої голод і хоробу ваших дітей, проказу й струпи на грудях жінок ваших... Пси будуть вити між кущами вашими, і в вашу постіль буде заповзати змія.

Але великий наш Господь і многомилостивий! Він не хоче погібелі народу свого, а умноження хоче й праведності. І от я став перед Богом там, угорі, й молив його: «Боже! — так сказав я йому, — тисяча літ — хвилина перед тобою, і вселенна — піщинка одна в десниці твоїй. Не бери гніву свого на Ізраїля, а візьми ще раз слово милості на дітей своїх. Прости їм гріхи й не остав тут, серед цієї великої, страшної, ненажерливої пустині».

І Господь, милостивий в тисячах, сказав мені: «Так оповісти дому Яковлю й тако глаголи до синів Ізраїлевих. Бачили ви, що зробив я єгиптянам? Бачили ви, як підняв я вас, мов на крилах орлих, і вів пустинею аж до місця цього? Чому ж не переповняється серце ваше страхом перед силою моєю, і чому ви не слухаєте пророка мого, ні самого мене? Але дивися, Ізраїлю!.. Велика довготерпеливість моя, і милості моїї немає границь. Але й гнів мій без кінця, і бійся прикликати його на голову свою. Це даю вам закон! І коли слухом послухаєте гласа мого й святинею збережете заповідь мою, будете людьми моїми, вибраними з усіх. І дам вам землю, що тече медом і молоком, і умножу вас, як пісок морський, і скорю під ноги ваші всякого ворога, моя-бо єсть земля і все, що на ній. А як і тепер не послухаєте останнього слова мого, — о, ліпше б вам не родитися на світ! Розкрию землю під кущами вашими й тамо вас знищу земним вогнем! Здвигну гору з місця й накрию вас, а небо поверну в поломінь і в поплавлений метал. Хто сміє стати проти мене?!»

І перелякалася вся старшина й усі поважні люди Ізраїля, й прирекли одноголосно за себе, й за родини свої, й за роди свої: «Все сотворимо, що пророче Господь, і послухаємо всякого слова його. Так і скажи Богові своєму й нашому...»

І знову пішов Моїсей на гору — донести Господеві слова й приречення людей його. І знову, щасливий, бачив Бога, й узяв від нього закон, і зійшов до сонму. А зійшовши, приказав велике очищення, щоб вимили люди одіж свою й тіло своє і щоб умастили волосся, а чоловіки щоб три дні не входили до жінок своїх. А на третій день щоб піднявся Ізраїль рано, і, не вкушавши нічого, ішов до гори Синаю, й став у мовчанні й тихості довкола: прийде-бо Господь на гору показатися людям у славі своїй.

І як живо пам'ятає Авірон той трепет, з яким рушив він з батьком, і родичами, і сусідами, і з усім сонмом ізраїльським до святої й страшної гори. Стали далеко, бо не велів Моїсей не то зіходити на гору, а навіть торкнутися її чим-небудь.

— Слухайте, ви! — говорив він перед відходом. — Я знов іду на гору, назустріч Господу. Але з вас щоб ніхто не йшов

за мною, навіть і не торкнувся гори, бо інакше — смертю вмере, каменем поб'ється або устрілиться стрілою. І чи то буде муж, чи жінчина, чи з скота що — все одно: не буде живий.

І всі з острахом поглядали на гору та дивилися одне за одним: чи не виступив хто вперед, чи не торкнувся хоч тінню отого каміння, за яким, на його думку, вже починається гора.

Був ранок. На голім, чистім небі підіймалося сонце, заповідаючи страшну спеку. І небо, й пустиня були такі просторі, порожні, що здавалося, якби крикнув, то крик цей понісся б аж у безконечність, — і лише гора, свята гора повилася тайною: верх її був закритий чорною-чорною хмарою диму, — і так чудно й страшно було дивитися на чорну хмару серед яскраво рожевих тонів пустині.

Тисячі очей дивилися, і тисячі сердець билися, чекаючи великих Божих слів, великих Божих діл. Весь сонм стояв на ногах; жінки й старі діди, опершись на палиці, стоять і чекають, піднявши голови догори й моргаючи сльозавими очима; кріпкі мужі, непохитно уставивши голови, наморщили брови, лише зрідка хіба хто погладить чорну кучеряву бороду; жінки з страхом іноді поглядають на хмару, а більше стежать за дітьми, — як би вони, загравшись, не відбігли та, Боже, борони, не торкнулися якого каменя гори. Молодші матері так і зовсім не відпускали від себе дитят, а тримали їх за руки або загортали в полу своєї одежі. І лише чийсь песик нараз вибіг із товпи і, нюхаючи, плентався по передгір'ю.

— Гляньте, гляньте... Пес... — зашелестіло між народом.

— Чий то?

— А я знаю?

— Він умре.

— Ні. Він сказав про скотину й про чоловіка, а це — пес.

І всі шепотіли й чогось чекали, але ніхто навіть не крикнув і не тукнув на пса. А песик побігав, помахав хвостиком, потім став передніми лапами на камінь і, піднявши голову догори, тоненько й неприємно завив.

І в цю хвилю, не знати звідки, прилетів гострий камінь і вдарив пса коло вуха. Заскигливши, пес почав крутитися на одному місці, а кров бризкала з рани й окропляла камінь. Потім упав, скріб лапами пісок, а ще потім — у червоній калюжі лежав непорушно з вишкіреними зубами. Але про нього всі забули, бо сталося щось ще страшніше.

Хмара над верховиною гори стала рости й рости, дим почав обгортати всю гору, закриваючи сонце, і нараз розітнулося громове голосіння труб, мов тисячу їх було сховано в хмарі і трубили в них велетні. Страх обгорнув серця всіх людей, чоловіки впали на коліна, жінки притуляли до себе дітей своїх, а в далекому таборі завили прив'язані пси.

І побачили всі, що біжить Моїсей з гори, й кричить щось, і махає руками, мов кличе. Високий, старий, так швидко біг він, мов молоденький парубок, а довге сиве волосся маяло й якусь авреолу творило над його головою.

— Що він кричить? Кого він кличе? — зашуміли люди, бо з-за грому й звуку труб годі було щось розібрати.

— Він нас зове! Нас! — закричали передні.

— Нас зове перед лице Бога!

— Ходімо! Ходімо бачити Господа сил!

— Не йдіть! Не йдіть! — кричали другі. — Ми не хочемо вмирати.

— Не може чоловік винести погляду очей Господніх, і сяйво вінця осліплює смертного.

І ще страшніше заревли труби й загрихотів грім. Слава ведущого предстала перед Ізраїлем, і сила Сильного показалася яво. І закричав нарід:

— Не йдемо! Ти, Моїсею, вибранець Божий, і тобі глог його. Говори ти з ним, а ми з тобою.

І затихли громи й труби, і почав кричати Моїсей перед товпою:

— Великий єсть Господь Бог Ізраїля! Бачили страх його? Чули глас труб небесних? Але бійтеся вчути голос Вишнього самого! Бійтеся! Бійтеся!.. Бійтеся!..

І ревнули знову громи й труби. Моїсей побіг знов на гору, а люди, перелякані, затуркані, в страху, закриваючи голови полами, тікали від гори і, лиш відбігши далеко, зупинялися від цікавості.

І всі бачили, як Моїсей сміло ввійшов у чорну хмару на вершину гори, і всі чули, що от як настане мовчання — це, значить, говорить Моїсей, і його голосу нечутно; а потім заgrimлять громи й труби — це Господь закриває міддю голос свій. І всі, перестрашені, вертали до куш своїх, але разом з страхом чули радість: кожному приємно було знати, що його Бог такий сильний, такий могутній.

III

А як повернувся Моїсей з гори, то приніс з собою закон Господа. Раніше ж не було закону. Приніс і читав його старшинам, і були там великі й мудрі слова:

«Не зробіть собі богів срібних і богів золотих не зробіть собі, а складайте мені вівтар із землі і на нім паліть все-сожження ваше.

Хто б'є отця свого або матір свою — смертю вмере. Хто злословить на отця свого чи на матір свою — смертю вмере.

І коли б'ються два мужі, й поразять жону непразну, і буде младенець її поврежден, — да візьметься око за око, зуб за зуб, рука за руку, язва за язву, вред за вред.

І як злодія зловлять уночі і вб'ють, — нема в тім убивства. Коли ж сонце зійде над ним й тоді він умре — умре й той, хто вбив його...

Не озлоб'ять пришельця і не образ'ять його, знаєте-бо душу його — самі були пришельцями в землі Єгипту. І вдову й сироту не озлоб'ять, бо як образите їх і вони, застогнавши, возопіють до мене, — слухом почую глас їх, і розгніваюся яростію, і поб'ю вас мечем. І будуть жінки ваші вдовами і діти ваші сиротами.

Шість літ сій землю свою і збирай плід її, а в сьоме літо дай їй спочивок. Тако сотвори й винограду твоему і маслинам твоїм».

І багато ще всяких мудрих і святих слів. А накінці говорив устами Моїсея Господь: «Слухай, Ізраїлю! Це послаю аз ангела мого перед лицем твоїм, — да збереже шлях твій і введе в землю, що приготував я тобі. Послухай його і не ослухайся його, ім'я-бо моє на нім. І коли слухом

послухаєш гласа мого і сотвориш все, що скажу тобі, — ворогом буду ворогів твоїх і супротивлюся супротивникам твоїм. І благословлю хліб твій, і вино твоє, і воду твою, і відверну хоробу від тебе, і число днів твоїх збільшу. І устрашу всі язики, де йтимеш ти, і обращу вся супротивная твоя в біг. І положу преділи твої від Чермного моря до моря філістимлян і від пустині до великої ріки Єфрату і передам в руці твої сидящих там, да не змішаєшся ти з ними й не послужиш богам їх».

І написав всі ті слова Божі Моїсей у велику книгу і заповів, що відчитає їх привселюдно й урочисто. Люди раділи, що вони ще щось убачать, що мають нову тему для безконечних оповідань, — і всі тішилися.

Моїсей велів зробити перед горою великий кам'яний вівтар, а довкола нього — ще дванадцять менших, числом колін Ізраїлевих. Вівтарі мусіла поскладати молодь, якій приказано було також назбирати сухої трави, хмизу, кізяків — взагалі, всього, що могло би горіти, на чім можна б було спалити жертву Богові.

Авірон був щасливий, що й він може доложити своїх рук до святої праці, що в призначених для Божої жертви вівтарях буде і його камінь. І камінь Авірона все був найтяжчий, і оберемок підпалу його все був найбільший; він подряпав собі руки, видираючи якнайсухіший хмиз, тремтів від напруження й був увесь мокрий від поту.

Дехто з молоді, користаючись з того, що око старших не надзирає за їх роботою, полягали собі на сонці або бігали, ганяючися один за одним, але Авірон засоромив їх, сказавши:

— Що ви робите? Як вам не сором? Ви ж Господеві служите роботою. Це ж він буде приймати жертву на камені цім, і до його ніг підійметься дим з опалу цього. Чи ж лінивством та жартами повинен будуватися вівтар Божий?

Хлопці справді засоромилися, щиро взялися за роботу, — і дванадцять кам'яних вівтарів мов вирросло коло великого вівтаря під горою Синай. Коло кожного з них по обох боках лежали великі купи сухого опалу, а коло головного вівтаря були його цілі гори.

Ще задовго до півдня почали збиратися люде і великим півколом оточили місце жертви. Хто стояв, хто сидів, хто мовчав, хто балакав, але всі поглядали на кущу Моїсея. Вона стояла на невеличкому пригорбку, і видно її було звідусюди. Коло неї великою купою згромадилися всі сімдесят старіших Ізраїля, — вони ж мали приносити жертву сьогодні.

От заворушилися коло кущі Моїсея — певно, вийшов він. Так і є! Він вийшов, і видно, як, тримаючи обома руками, несе книгу слів Єгови. Від певності душевної не міг устояти Авірон на місці й побіг; побіг назустріч Моїсею, щоб бачити його, щоб бути близько нього, щоб відкинути камінь з дороги його. Він так любив його зараз, так безконечно любив!.. І біг, скільки доставало сил, щоб хоть бігом трішки заспокоїтися.

Поважно й розмірено йде Моїсей і зціпив уста. Щось пробували заговорити до нього старшини, але він не відповідав і був як кам'яний бог.

— То шкода, що Божі слова віддані на папірус, — говорив один з семидесяти. — Чому ти не попросив Бога, щоб він написав тобі свої заповіді на камені або на міді? А то папірус таки папірус, а не камінь і не мідь. Те б уже було на сотні літ.

Моїсея, здається, вразили ці слова, він навіть затримався на одну мить, але, може, то так лише здалося, бо не рухнув ні м'язню і ні звука не почувлося у відповідь. Старшини, бачачи, що зав'язати розмови ніяк не можна, замовкали й собі й ставали такими ж поважними, як і Моїсей. Та й крайня була пора, бо всі очі було звернено на них.

От і вівтарі. Широко всюди розступався нарід, пропускаючи свого пророка. Моїсей підійшов до головного жертovníка і, упавши на коліна, почав голосно молитися. Нарід хотів повторяти слова його молитви, але, очевидно, не міг і молів всякі обривки фраз, що довелося почути від сусіда справа або від сусіда зліва. Безбожний Корей з своєю жінкою й дітьми стояв на ногах, тоді як всі люди впали на коліна, і голосно реготав з тої нісенітниць, яка виходила з слів Моїсейової молитви, перейшовши стільки тисяч ротів. Авірон мимоволі все те мусів слухати, бо не

вдалося протиснутися наперед: із старшинами йти було ніяково, а зараз же по них нарід так стискався, що хлопця зовсім одтерли кудись убік. І він випадково опинився не-далеко Корея й от тепер чув усі ті кпини та сміх. Хотів був він широко молитися, але це жартування й насмішки вбили в нім увесь релігійний настрій, і як він не старався потім знову відповідно настроїтися — вже не міг.

Та й справді це було трудно. Сонце страшно пекло голову, а гостре каміння різало коліна. Десь там, напереді, коло Моїсея, щось відбувалося; може, й велике, може, й святе, та коли ж тут нічого не було ані видно, ані чути, — і поки та святість доходила сюди, минаючи тисячі спітнілих людських тіл, проходячи через тисячі розкритих на спеці ротів, то з неї вже нічогосінько не зоставалося, і вона тут була вже байдужістю й обов'язком, от як і це клячання.

І Авірон почав розглядатися по товпі, і замість молитви всякі інші думки почали ворухитися в нього в голові. Он стоїть на колінах товстий Іелїл, зложивши руки на пузі; сонно примружилися його маленькі свинячі очка й шукають на землі найменш освітленого предмета, щоби спочити від гострих променів сонця. Хоч він і стоїть в молитовній позі, але одразу видно, що думки його десь далеко, і Авірон навіть знає де — в Єгипті. Іелїл був там десятником над своїми ж земляками, сам не потребував робити, а лише приказував; до того ж іще заробляв тим, що різав людям скотину, з якої брав собі, звичайно, найліпшу часть і продавав потім хоч своїм, хоч єгиптянам. І дуже не хотілося йому кидати Єгипту; так не хотілося — страх! Але що ж він міг поробити проти волі цілого народу — треба було йти. І він пішов, але думка його не перестає критикувати Моїсея; тому він зробився одним з найближчих приятелів безбожного Корея. І тепер при кожному жарті підсміхується він масними своїми губами й притакує ледве помітним рухом голови, хоч стояти на ногах, так як Корей, і не стало в нього сміливості.

А от Малехет. Вона ще молода жінка, але так багато дітей в неї, що вона вже виглядає старою. Їй немає навіть часу молитися ніколи: то шити вона повинна щось на дітей, то знов ще одного родити. Та вона якось і не боїть-

ся Бога. «Ну що ж! — каже вона, — він дав мені стільки дітей і тепер мусить бачити, що я зовсім не маю часу на молитву». І, здається, вона права: діти її — молитва її.

А тепер от стоїть вона на колінах, така худа, тонка, як патик, і просто відпочиває, бо вона не стоїть власне, а сіла, прикривши ноги. Їй так рідко доводиться посидіти спокійно, що вона рада й цьому випадку.

А де ж Асха?

Де ті очі, що любі Авіронові більше від усіх очей на світі? Де вона стоїть на колінах, і яку молитву шепочуть уста її впрост до вуха Господня? О, як хотів би Авірон стати поруч неї на коліна, і як молився б він тоді, дивлячись хоч на тїнь її!..

І від тої згадки тепло-тепло зробилося Авіронові в грудях, і забув він і Корея, і біль своїх колін, і так молився в душі:

«Поможи мені, Боже, взяти Асху за себе, бо я люблю її. Я буду вставати до схід сонця, щоб принести води вмити їй ноги, і пізно вночі лягатиму, щоб зробити за неї вечірню роботу. В свято і в будень умаху найдорожчим елеєм волосся її, сам з любовію обстружу сандалію і ув'яжу ремінь на нозі її. І первенця мого тобі, о Адонай, присвящу, і десятого овна спалю перед тобою з стад своїх. Дай мені Асху, Боже!.. Ти ж маєш силу промовити до серця батька її і маєш руку преклонити хотіння його...»

І після цієї молитви так захотілося йому бачити Асху, що він, скориставшись з того, що всі вже повставали з колін, встав і собі та пішов шукати. Але ніяково було довго плентатися між людьми: певне, зачалася вже жертва, бо видно було дими напереді, а люди хоч і повставали з колін, але стояли в побожній тихості. А до того ще замість Асхи надібав Авірон усіх своїх, і батько, суворо щось зашипівши, показав стати коло себе.

Авірон не міг не послухати й став поруч брата Датана, та, очевидно, вже безнадійно мусів стратити весь свій молитовний вогонь. Датан, заховуючи зверхню побожність, все ж знаходив хвилину, щоб шепнути братові щось уїдливе, саркастичне.

— Кореї говорить, — шепотів він, — що це все бреше Моїсей: ніякого Бога він не бачить, а тільки туманить лю-

дей. А що труби було чути на горі, так це просто забрав він з собою 40 душ своїх прихвоснів з коліна Левїїна та й велів їм дуднити з хмари.

— Мовчи... Прошу тебе, мовчи, — тихо говорив Авірон братові. Йому боляче було слухати образливе слово на пророка, на вищого з людей. А крім того... це будило в душі його сумніви, а він не хотів їх. Йому так добре було в його вірі, він так любив свій ширий запал і свою молитву, що просто не хотілося виходити з того запашного саду на повний куряви й сміху життєвий торг. Сумнів — це ненажерливий змії, йому даєш руку — він хоче серце, йому даєш день — він хоче життя.

Тут люди нараз почали кричати чогось, і далеко-далеко пустинею понісся стоустий гомін, лякаючи самотнього орла на стерві.

— Що? Що сталося? Чого кричать?.. — суєтливо питає Авірон.

— Хіба я не так само знаю, як і ти? — відповідали йому.

Авірон, скориставшись з того, що й батько, зацікавлений, роззявив рота та спинався на пальці, аби хоч щонебудь побачити, потихеньку відійшов і почав прощтовхуватися наперед.

Молитва, очевидно, скінчилася. Люди почали рухатися, переходити з місця на місце, голосно розмовляти. А коли Авірон добрався до передніх рядів, він побачив, що люди всі були забризкані кров'ю. Мов вишкірялися ці яскраво-червоні плями на білих святкових уборах і разили око в сліпучому сяйві сонця.

— Що тут було? — розпитував Авірон.

— А ти де був хіба?

— Я був тут, лише стояв далеко...

— Ну, була жертва, ну?

— А чому кров на людях?

Але з ним не хотіли говорити й відмахувалися від нього рукою. Нарешті знайшовся якийсь охочий до розмов і розповів у подробицях, як відбувалася жертва, як половину крові Моїсей вилив на вівтар, а половиною окропив людей, говорячи: «Це кров завіту, що завіщає його Господь вам у всіх словесах своїх...»

ЗМІСТ

АВІРОН. <i>Повість</i>	3
КАМІННА ДУША. <i>Повість</i>	.67
ТАРАС ШЕВЧЕНКО. <i>Повість</i>	371
Гнат Хоткевич і його проза. <i>Н. Шумило</i>	584
Коментарі. <i>Н. Шумило, Г. Павленко</i>	.611